



## The Impact of Security Dimensions in Promoting Spirituality Based on the Holy Quran\*

Nasser Rafiei Muhammadi <sup>۱</sup>

Mehdi Qomi <sup>۲</sup>

Ali Akbar Ahmadian <sup>۳</sup>

### Abstract

Creating security is one of the goals of the righteous government; because their supreme goal is the evolution of mankind and approach to absolute perfection, and by creating the foundations for it, such as the formation of the government, they step in this direction. On the other hand, creating security is one of the most important functions of governments. Therefore, the relationship between security and its impact on the promotion of spirituality is a question that the researcher has tried to answer. The method of this research is theoretical and based on qualitative-explanatory analysis. To collect information, a library method with relevant tools has been used. The sources of information gathering are a composition of books, articles and related websites. In the end, the researcher has come to the point that security dimensions include: military security, economic security, political security, judicial security, intellectual security, religious security, life security, street security, cultural security, temporal security and spatial security are effective in increasing spirituality.

**Keywords:** Security, Dimensions of Security, Spirituality, Promotion of Spirituality, Holy Quran.

---

\*. **Date of receiving:** ۲۰ January ۲۰۲۲, **Date of approval:** ۰۷ June ۲۰۲۲.

<sup>۱</sup>. Associate Professor of Al-Mustafa International University; [Corresponding Author]; (n.rafeii۱۱۰@yahoo.com).

<sup>۲</sup>. Ph.D. (Specialization), Supreme National Defense University, (sm\_qomi@yahoo.com).

<sup>۳</sup>. Associate Professor of Imam Hossein University; (mar۲۲kaz@gmail.com).



## تأثیر ابعاد امنیت در ارتقای معنویت با ابتنا بر قرآن کریم\*

ناصر رفیعی محمدی<sup>۱</sup> و مهدی قمی<sup>۲</sup> و علی اکبر احمدیان<sup>۳</sup>

### چکیده

ایجاد امنیت یکی از اهداف حکومت صالحان است؛ چراکه هدف عالی آنان تکامل انسان و تقرب به کمال مطلق بوده و با ایجاد زمینه‌های آن مانند تشکیل حکومت، در این مسیر گام می‌نهند. از طرفی ایجاد امنیت از جمله مهمترین کارکردهای حکومت‌ها است. از این رو رابطه امنیت و تأثیر آن بر ارتقای معنویت سؤالی است که محقق برای پاسخ به آن پرداخته است. روش این تحقیق، به صورت نظری و مبتنی بر تحلیل کیفی - تبیینی است. برای گردآوری اطلاعات نیز، از روش کتابخانه‌ای با ابزارهای مربوطه استفاده شده است. منابع گردآوری اطلاعات، ترکیبی از کتب، مقالات و سایت‌های مرتبط است. در پایان محقق به نکته راه یافته است که ابعاد امنیت شامل: امنیت نظامی، امنیت اقتصادی، امنیت سیاسی، امنیت قضایی، امنیت فکری، امنیت دینی، امنیت جانی، امنیت راه‌ها، امنیت فرهنگی، امنیت زمانی و امنیت مکانی، در افزایش معنویت مؤثر است.

کلیدواژه‌ها: امنیت، ابعاد امنیت، معنویت، ارتقای معنویت، قرآن کریم.

\* تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۱/۱۰ و تاریخ تأیید: ۱۴۰۱/۰۳/۱۷.

۱. دانشیار جامعة المصطفی العالمية [نویسنده مسئول]: (n.rafeii110@yahoo.com).

۲. دانش‌آموخته دکتری دانشگاه عالی دفاع ملی؛ (sm\_qomi@yahoo.com).

۳. دانشیار دانشگاه امام حسین (علیه السلام): (mar22kaz@gmail.com).

## ۱. مقدمه

ایجاد امنیت یکی از اهداف حکومت صالحان است. هدف از بسیاری از تلاش‌ها و زحمات در جامعه، رسیدن به امنیت مطلوب است؛ اما هدف از ایجاد امنیت، بندگی خداست (نور/۵۵). امنیت دارای ابعاد بسیاری است. مشاهده در تحقیقات و پژوهش‌ها نشان می‌دهند که معنویت در ارتقای امنیت و ابعاد آن تأثیر بسیار زیادی دارد. در واقع معنویت موجب ارتقا امنیت است و حتی از منظر دین، مبنا و سرچشمه امنیت است. آیه شریفه: «أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ» (رعد/۲۸)؛ نشانگر همین نکته است. لذا تأثیر معنویت و دینداری بر امنیت و ابعاد آن، امری اثبات شده است، ولی مسئله ما در این تحقیق این است که آیا این رابطه دوطرفه است؟ بنابراین مشخصاً پژوهشگر در این تحقیق به دنبال بررسی تأثیر ابعاد امنیت در افزایش معنویت و دینداری است.



## الف. اهداف و سؤالات تحقیق

در این پژوهش تلاش شده است تا رابطه ابعاد امنیت با معنویت مورد بررسی قرارگیرد. هدف از انجام این تحقیق بررسی و اثبات تأثیر ابعاد امنیت بر ارتقا معنویت است. لذا سؤالات تحقیق عبارت است از:

۱. امنیت، ابعاد امنیت و معنویت چیست؟
۲. آیا ابعاد امنیت در معنویت و دینداری تأثیر دارد؟

## ب. ضرورت و اهمیت تحقیق

وظیفه الهی رهبران، حاکمان و مدیران یک نظام اسلامی حکم می‌کند که جامعه را به سوی دینداری و تعالی معنوی هدایت نمایند: «الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ» (حج/۴۱)؛ «همان کسانی که هر گاه در زمین به آنها

قدرت بخشیدیم، نماز را برپا می‌دارند، و زکات می‌دهند، و امر به معروف و نهی از منکر می‌کنند، و پایان همه کارها از آن خداست!». از طرفی اهمیت این موضوع به اینجا بر می‌گردد که اگر ابعاد امنیت در معنویت‌افزایی تأثیر داشته باشد، مسئله نقش نظامات اجتماعی و حاکمیتی در ارتقای معنوی و افزایش دینداری مردم اثبات می‌شود. لذا برای وصول به تمدن اسلامی، اصلاح نظامات اجتماعی مبتنی بر مفاهیم دینی، امری اجتناب‌ناپذیر است. همچنین هیچ اقدام جزئی و کلانی به‌خصوص در عرصه بزرگ اجتماعی نیست که بدون شناخت زمینه‌ها و فراهم آوردن الزامات آن و تدوین برنامه راهبردی به اهداف خود دست یابد. طبعاً معنویت‌افزایی (در هر سطحی) هم از این امر مستثنی نیست؛ چراکه خودبه‌خود اتفاق نمی‌افتد. یکی از این زمینه‌ها می‌تواند تأمین امنیت باشد. امنیت ابعاد بسیاری دارد؛ اما اینکه آیا امنیت در ابعاد گوناگون می‌تواند به ارتقا معنویت کمک نماید؟ سوالی است که ضرورت دارد طی پژوهشی به‌صورت علمی به پاسخ به آن بپردازیم.

#### ج. پیشینه‌شناسی و مبانی نظری تحقیق

بررسی ادبیات و پیشینه تحقیق گویای این است که در بسیاری از تحقیقاتی که انجام شده است معمولاً به بررسی تأثیر معنویت و ایمان در ارتقا امنیت پرداخته شده است و جهت عکس آن که موضوع این تحقیق است به جز در قرآن و روایات مغفول مانده است. در زیر به برخی از آثار مرتبط با این تحقیق می‌پردازیم:

قرآن کریم و روایات بیانگر این نکته بسیار مهم هستند که هرگونه امنیتی و در هر بعد از ابعاد آن، در ایمان و اعتقادات معنوی و الهی ریشه دارد و هرگونه ناامنی در هر عرصه‌ای، بالاخره ریشه‌اش به بی‌ایمانی و صفات متقابل ایمان مانند مشرک، کفر، ظلم، استکبار و... بر می‌گردد. همچنین مؤمن و صفات ایمانی، اصلی‌ترین خاستگاه صدور کنش‌های امنیت‌زا است. «نعمت امنیت ریشه همه نعمت‌ها است؛ زیرا هرگاه امنیت از میان برود، دیگر مسائل دفاعی و مواهب مادی و معنوی نیز به خطر خواهد افتاد. در یک محیط ناامن، نه اطاعت خداوند مقدور است، نه زندگی همراه با سربلندی و آسودگی فکر و نه تلاش و کوشش و جهاد برای پیشبرد هدف‌های اجتماعی» (مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ۱۳۷۴: ۸۴/۱۰). امام صادق (علیه السلام) می‌فرماید: «التَّعِیْمُ فِي الدُّنْيَا الْأَمْنُ وَ صِحَّةُ الْجِسْمِ» (مجلسی، بحار الانوار، ۱۴۰۳: ۱۷۱/۷۸)؛ «نعمت‌های دنیا شامل امنیت و سلامت بدن است». ایشان زندگی بدون امنیت را ناقص و ناگوار شمرده و در این راستا فرموده‌اند: «پنج چیز است که حتی اگر یکی از آن‌ها برقرار نباشد، زندگی ناقص و ناگوار است، عقل نابود می‌شود و مایه دل مشغولی می‌گردد؛ نخستین این پنج چیز، سلامتی و دومین آن امنیت است» (همان).



بهداروند (۱۳۹۳) در مقاله خود با عنوان «امنیت از دیدگاه امام علی (علیه السلام)»، ضمن اشاره به ابعاد امنیت، بدنبال تبیین مقوله امنیت با رویکردی به اندیشه‌های حضرت علی (علیه السلام) است. فوزی و کریمی بیرانوند (۱۳۹۵) در مقاله خود با عنوان «مبانی حکمی پیوند دیانت، معنویت و سیاست» کوشیده است تا با روش و داده‌های مبتنی بر حکمت به دست دهد «سیاست» و «معنویت»، «دین» متعالیه، ابتدا درک درستی از مقوله‌های و سپس مبانی حکمی ارتباط آن‌ها را به طور مستدل روشن سازد. خاکپور و همکاران (۱۳۹۵) نیز در مقاله «نقش انفاق در سلامت معنوی از دیدگاه قرآن و روایات» بیان می‌دارد: تقویت وجدان اجتماعی و روحیه همدلی با ایفای «انفاق» در کنار ایجاد الفت و گسترش تعاملات انسانی که به نقش تکامل، «نقش تقویتی» نامبردار است و نیز با درمان بیماری‌های بخل و مال دوستی و سایر نقش‌های دیگر، تأثیر بالایی در ارتقای سلامت معنوی فرد و جامعه دارد و کارکردهای آن در دو شکل ایجاد و سلبی تجلی می‌گردد. بررسی‌ها و مشاهدات محقق نشان می‌دهد که عمده تحقیقات انجام گرفته، در خصوص بررسی هر یک از ابعاد امنیت از منظر دین است، نه تأثیر ابعاد امنیت بر معنویت. لذا اگرچه در مورد موضوع این تحقیق در برخی از تحقیقات به صورت پراکنده و موضوعی فرعی اشاراتی وجود دارد، ولی پژوهش ویژه‌ای با این رویکرد و به صورت مستقل توسط محقق مشاهده نشد.

#### د. فرضیه

«امنیت» و «معنویت» تأثیر مستقیم و متقابلی دارند. خداوند متعال در سوره می‌فرماید: ﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ: لَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا﴾ (نور/۵۵). بدین مفهوم که همچنانی که معنویت موجب استحکام ابعاد امنیت می‌شود؛ ابعاد وجود یا عدم امنیت نیز در کاهش یا افزایش معنویت در تمام سطوح، از فردی تا بین‌المللی تأثیر دارد. امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) نیز در بیانی فرموده‌اند: «اگر امنیت در کشوری وجود داشت، پیشرفت علمی، پیشرفت عملی، پیشرفت اخلاقی و پیشرفت انسانی در آن کشور وجود خواهد داشت. اگر امنیت نبود هیچ‌کدام از این‌ها امکان‌پذیر نیست و یا بسیار دشوار خواهد بود» (امام خامنه‌ای، ۹۶/۶/۲۶). لذا فرضیه پژوهش حاضر مبتنی بر رابطه متقابل و دوطرفه بین ابعاد امنیت و تعمیق معنویت است.

#### هـ. روش‌شناسی تحقیق

روش این تحقیق، به صورت نظری و مبتنی بر تحلیل کیفی - تبیینی است.



در تحلیل کیفی - تبیینی با علت‌کاوی سروکار داریم و رابطه علی میان متغیرها جستجو می‌شود و داده‌های گردآوری شده از نوع داده‌های کیفی هستند. برای گردآوری اطلاعات نیز، از روش کتابخانه‌ای با ابزارهای مربوطه استفاده شده است. منابع گردآوری اطلاعات، ترکیبی از کتب، مقالات و سایت‌های مرتبط است.

## ۲. مفهوم‌شناسی

### الف. امنیت در لغت

امنیت از ریشه «امن» به معنای «در امان بودن» و «مصون بودن» از هرگونه تعرض و در «آرامش قلب» و «آسودگی خاطر» بودن (قرشی، قاموس قرآن، ۱۳۷۸: ۱: ۱۲۳)؛ از هر گونه «تهدید» و «ترس» است (معین، فرهنگ فارسی معین، ۱۳۶۳: ۳۵۴). همچنین به معنای ضدّ الخوف نیز آمده است. (ابن منظور، لسان العرب، ۱۳: ۱۴۱۴/۲۱).

در قرآن کریم (نور/ ۵۵؛ دخان/ ۵۱؛ بقره/ ۱۹۶؛ نحل/ ۱۱۲) افزون بر واژه امن و مشتقات آن؛ از کلیدواژه‌هایی مانند سلم (بقره/ ۲۰۸)، سلام (رعد/ ۲۴)، سکینه (توبه/ ۲۶)، صلح (نساء/ ۱۲۸) و واژگانی در طرف مقابل امنیت مانند خوف (بقره/ ۱۱۲)، رعب (حشر/ ۲)، حزن (بقره/ ۳۸) و نیز آیات جهاد (بقره/ ۱۹۳ و نساء/ ۹۱)، قصاص (نحل/ ۱۲۶ و بقره/ ۱۷۹) و حدود (نور/ ۴) موضوع امنیت برداشت می‌شود. «در مجموع از ریشه یا کلمه «امن»، ۶۲ کلمه مشتق شده است و حدود ۸۷۹ بار در قرآن به کار رفته که از این تعداد کاربرد، ۳۵۸ مورد در آیات مکی و ۵۲۱ مورد در آیات مدنی است» (اخوان‌کازمی، امنیت و ابعاد آن در قرآن، ۱۳۸۶).

### ب. امنیت در اصطلاح

امنیت در بعد عینی، فقدان تهدیدات نسبت به ارزش‌ها، منافع و اهداف و در بعد ذهنی، فقدان ترس از اینکه بنیان‌های ملی (ارزش‌ها، منافع و اهداف) مورد هجوم (فیزیکی و غیر فیزیکی) واقع شوند (نوروزی، فرهنگ دفاعی - امنیتی، ۱۳۸۵). اصولاً امنیت یک امر نسبی است. «آزگود» نیز معتقد است که «امنیت همانند خطر کیفیتی نامشخص است و امری نسبی است نه مطلق». در جهان واقعی دستیابی به «امنیت مطلق» غیر ممکن است؛ زیرا امنیت مطلق برای یک کشور به معنای عدم

امنیت مطلق برای دیگران است. امنیت بیش از آنکه واقعیتی عینی و بیرونی باشد، ماهیتی ذهنی و گفتمانی دارد. مفهوم امنیت صرفاً در یک رابطه همبستگی و یا جانشینی با مفاهیم دیگری همچون قدرت، منافع، اهداف، مصالح، تهدیدات و ... که همگی مفاهیمی مبهم، توسعه‌نیافته و سیال هستند مصداق می‌یابد. منتسکیو، نیز می‌گوید: «بزرگ‌ترین امور در حکومت، ایجاد امنیت است و مقصود از امنیت تنها حفظ آزادی نیست؛ بلکه تأمین آزادی است».

### ج. امنیت در اسلام

در فرهنگ قرآن، نقطه مقابل امنیت، خوف است ﴿وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ﴾ (نساء/۸۳). بنابراین هر عمل و رفتاری که منجر به ترس در فرد و فضای عمومی جامعه شود، با امنیت در تضاد است. که از همین جا به گستره مفهوم امنیت در اسلام پی می‌بریم؛ چراکه خوف فقط با تهدید اسلحه و حمله نظامی ایجاد نمی‌شود؛ بلکه فقر، گرسنگی، بیماری، نداشتن شغل مناسب، مسکن مناسب، عربده‌کشی در کوچه و خیابان و حتی یک نگاه تند از روی خشم و یا گفتار خشن با دیگران، زمینه‌ساز ترس و اضطراب و برهم زنده امنیت است (محمدی‌شاه‌رودی، علل ایجابی و سلبی امنیت پایدار در اسلام، بی‌تا). پیوند معنایی ناگسستگی این اصطلاح با کلمه‌های اسلام، ایمان و مؤمن نشان‌دهنده اهمیت فوق‌العاده مفهوم امنیت است. اگر اسلام و نظام سیاسی اسلامی بر حفاظت از جان، مال، عقل، نسل خانواده، حق الناس، حق الله، عدالت و ارزش‌های دینی تأکید دارند، برای آنست که زمینه کمال انسان از طریق عبودیت و به منظور قرب الهی فراهم شود. بنابراین امنیت دارای دو مفهوم ۱. ایجابی یا تأمین امنیت، ۲. سلبی یا فقدان تهدید است. آنچه در این مقاله به آن پرداخته می‌شود تأثیر ابعاد امنیت از هر دو منظر، بر معنویت است.

### د. ابعاد امنیت

رویکردهای رایج درباره ابعاد امنیت و مفهوم آن را می‌توان در چهار دسته طبقه‌بندی نمود: رویکرد سنتی؛ رویکرد لیبرالی؛ رویکرد مکتب کپنهاگ؛ رویکرد هستی‌شناسانه (درویشی، ابعاد امنیت در اندیشه و آراء امام خمینی، ۱۳۸۹). در دهه ۱۹۸۰ میلادی بوزان و همکارانش در مکتب کپنهاگ، ایوب، کولدوزیج، اولمان، بوث، توماس، کلارک و دیگران از جمله محققانی بودند که سهمی در توسعه ابعاد امنیت داشتند. محققان اخیر بر این نکته اساسی تأکید داشتند که مفهوم امنیت نباید صرفاً به حوزه مسائل و تهدیدات نظامی محدود شود. امنیت معنای عام‌تری است که نه فقط می‌توان آن را در عرصه نظامی به کار بست؛ بلکه در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و زیست محیطی نیز قابلیت کاربرد دارد

(شیهان، امنیت بین الملل، ۱۳۸۸: ۶۴).

در فرهنگ قرآنی، امنیت مفهومی وسیع، متوازن و عمیق دارد و شامل تمامی ابعاد زندگی و حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، داخلی و خارجی می‌شود و بر الگویی از امنیت تأکید می‌شود که با اقتدار، انسجام، وحدت، ارتباط جامعه اسلامی و استحکام درونی جامعه پیوند دارد و شرط امنیت ملی را در بعد امنیت خارجی و استحکام درونی امت اسلامی می‌داند و هرگونه دغدغه، نگرانی و ناامنی در یک بعد را مؤثر در ابعاد دیگر می‌شمارد و هرگونه قوت و قدرت در یک حوزه را منشأ قدرت و اقتدار در حوزه‌های دیگر می‌داند (دری نجف‌آبادی، نگاهی به امنیت از منظر امیر مومنان علیه السلام، ۱۳۷۹: ۲۸۳). از منظر دین و رویکرد اسلام؛ امنیت، سوای از امنیت انسانی که ماهیت روان‌شناختی دارد، به امنیت حوزه عقیده، باور، ایمان، جسم، فیزیک، قوم، ملت و... برمی‌گردد، به‌گونه‌ای که به امنیت به هنگام مرگ و پس از مرگ و امنیت روز جزا نیز تسری می‌یابد» (جهان‌بزرگی، امنیت در نظام سیاسی اسلام، اصول و مؤلفه‌ها، ۱۳۸۸: ۲۴ - ۲۵). آیاتی که به بیان پاره‌ای احکام فقهی و اخلاقی، امنیت عقیده (بقره/ ۲۵۶)، جان (مائده/ ۳۲ و انعام/ ۱۵۱) مال (مائده/ ۳۸) و آبروی (نساء/ ۵۸ و حجرات/ ۱۱-۱۲) انسان‌ها را محترم شمرده و پیوند میان مؤمنان را بر پایه برادری (حجرات/ ۱۰)، صلح (حجرات/ ۹)، احسان (نساء/ ۳۶) و قسط و عدل (حجرات/ ۹) پرداخته و بر آمادگی دفاعی مسلمانان (انفال/ ۶) و جهاد (نساء/ ۸۴) و بر حرمت جنگ در مکان (آل‌عمران/ ۹۷) و زمان‌های (توبه/ ۳۶) تأکید کرده‌اند در ترسیم حوزه معنایی ابعاد امنیت نقش دارند. آنچه در این تحقیق بدان خواهیم پرداخت شامل امنیت در ابعاد: نظامی؛ اقتصادی؛ سیاسی؛ قضایی؛ فکری؛ دینی؛ جانی؛ راه‌ها؛ فرهنگی؛ زمانی و مکانی است.

#### هـ. معنویت

تعاریف مختلفی - اعم از غربی و دینی - از معنویت ارائه شده است. از منظر امام خمینی رحمه الله معنویت مجموعه صفات و اعمالی است که شور و جاذبه قوی و شدید و در عین حال منطقی و صحیح را در انسان به وجود می‌آورد تا او را در سیر به سوی خدای یگانه و محبوب عالم به طور اعجاب آوری پیش ببرد (خمینی، صحیفه نور، ۱۳۸۷: ۹۷/۱۶). سرچشمه معنویت در اسلام قرآن و روایات است. از دیدگاه اسلام معنویت بر دین مبتنی است و مسلمان باید معنویت خویش را بر اساس دین اسلام استوار سازد. معنویت منهای خدا نه معنایند است و نه قابل حصول و وقوع بلکه امری غیر واقعی است که تنوریزه شده و مغالطه‌ای است که صورت گرفته است (رودگر، ۱۳۸۸).



### ۳. تأثیر امنیت نظامی در ارتقا معنویت

امنیت نظامی یعنی داشتن قدرت دفاعی و تهاجمی برای یک کشور و توان پاسداری مردم یک کشور از سرزمین و شهروندان خود است که به وسیله نیروی نظامی و ابزار دفاعی امکان پذیر می شود. در اسلام تأمین امنیت نظامی اولاً موجب قوام جامعه ای است که مبتنی بر عمل به احکام عبادی بوده است. لذا رشد معنوی و ظهور و بروز ایمان و عمل صالح در سایه تقویت بعد نظامی امنیت اتفاق می افتد. ثانیاً خود ایجاد امنیت نظامی مایه رشد معنوی مؤمنان است؛ چراکه تأکید قرآن در امنیت نظامی تنها بر آمادگی برای جنگ و پیروزی در جنگ آن هم با نفرات و امکانات فراوان نیست؛ بلکه دستیابی به تجهیزات و امکانات پیشرفته نظامی و روحیه بالای جهادگران از اولویتهای اصلی دکترین نظامی قرآن است و خداوند از مجاهدان می خواهد در برابر نفرات بسیار دشمن ایستادگی کنند (انفال/ ۶۵-۶۶) «(بهرامی، قرآن و مسئله امنیت، ۱۳۸۲). قرآن کریم می فرماید: ﴿وَأَعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ...﴾ علامه طباطبایی ذیل تفسیر این آیه شریفه اشاره می کنند: کلمه قوه در جنگ به معنای هر چیزی است که جنگ و دفاع با آن امکان پذیر است، از قبیل انواع اسلحه و مردان جنگی با تجربه و دارای سوابق جنگی و تشکیلات نظامی. ایشان ضمن تفسیر این آیه بدین روایت از پیامبر ﷺ اشاره می نمایند که: خداوند بوسیله یک تیر و کمان سه طایفه را به بهشت می برد. یکی سازنده آن به شرطی که از ساختن آن غرض خیر داشته باشد، و یکی آن کسی را که با آن تیر خود را در راه خدا مسلح می کند، و یکی آن کسی را که تیر را در راه خدا به کار می برد (طباطبایی، المیزان، ۱۳۶۷: ۱۵۱/۹).

### ۴. تأثیر امنیت اقتصادی در ارتقا معنویت

داشتن ثبات اقتصادی، تولید انبوه، صادرات زیاد، کافی بودن منابع مالی، تأمین رفاه اقتصادی و معیشت مردم و... از علائم امنیت اقتصادی است. بخش اعظم مسائل سیاسی هر کشور حول رفاه و رونق اقتصادی دور می زند و جستجوی رفاه ملی همراه با برداشتهای سنتی از امنیت، یکی از مسائل سیاست عالی یا دیپلماسی در بالاترین سطح آن است (تری تیف و همکاران، ۱۳۸۳: ۲۳۸). فقر و محرومیت، منابع بحران ساز فقط در داخل کشورها نیستند، بلکه موجب بروز تنش بین کشورهای مختلف نیز می شوند (بیلیس واسمیت، ۱۳۸۳: ۵۷۳).

از منظر قرآن امنیت اقتصادی با توسعه معاش رابطه مستقیم دارد: ﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ (بقره/ ۱۲۶)؛ «به خاطر بیاورید

هنگامی که ابراهیم عرض کرد پروردگارا! این سرزمین را شهر امنی قرار ده، اهل این سرزمین را آنها که به خدا و روز بازپسین ایمان آورده‌اند از ثمرات گوناگون روزی ببخش». در این آیه حضرت ابراهیم علیه السلام ابتدا تقاضای «امنیت» و سپس درخواست رزق و روزی برای اهل مکه و مؤمنین به خدا و قیامت دارد، که حاکی از اهمیت و جایگاه امنیت در اسلام است. علامه طباطبایی رحمه الله ذیل تفسیر این آیه شریفه اشاره می‌نماید که حضرت ابراهیم علیه السلام خواست با دعای خود شهر مکه را معمور و در نتیجه خانه خدا را آباد کند؛ چراکه امر خدا براین بود که خانه‌اش را برای عبادت طواف کنندگان و نمازگزاران و کسانی که می‌خواهند در آن اعتکاف کنند، خالص و بلا مانع سازند: «وَعَهْدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنْ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ» (بقره/۱۲۵). از سوی دیگر سلامت و امنیت اقتصادی در اسلام موجب تقرب به خداست. بدین صورت که درآمد حلال، احکام اقتصادی مانند خمس، زکات، انفال و ارزش‌های اقتصادی مانند صدقه، هبه، وقف و ... در معنویت‌افزایی فرد و جامعه تأثیر بسزایی دارد. لذا چنانچه امنیت اقتصادی مورد تهدید قرار گیرد، طبیعتاً موضوعات مورد اشاره هم تهدید می‌شود.

پیامبر صلی الله علیه و آله می‌فرماید: آن کس را که پس از من بر ائمت‌م حکمرانی یابد، به یاد خدا توصیه می‌کنم؛ که حتماً بر جماعت مسلمانان مهر ورزد؛ بزرگ سالان‌شان را گرامی شمارد، بر ناتوانان‌شان رحمت آورد، دانشمندان‌شان را بزرگ دارد، و آنان را زیان نرساند که خوارشان سازد و به فقر دچارشان نکند که کافرشان کند (کلینی، الکافی، ۱۴۰۷: ۴۰۶/۱). همچنین از امیرالمؤمنین علیه السلام سؤال شده است که: «چه چیز به کفر نزدیک تر است؟» فرمود: «[فقر] فقیری که او را صبر نیست (زمخشری، ربیع الابرار، ۱۹۷۶: ۵۱۷). در جایی دیگر حضرت امیر علیه السلام می‌فرمایند: هرکس مبتلا به فقر شود، مبتلا به چهار ویژگی خواهد شد: ضعف در یقین، نقصان در عقل، رقیق شدن دین و کم رنگ شدن شرم و حیا؛ پس، از فقر به خدا پناه می‌بریم» (محمدری شهری، میزان الحکمه، ۱۳۹۸: ۲۴۴/۳ ح ۱۵۹۹۴). با توجه به آنچه بیان شد، امنیت اقتصادی بر خداگرایی، تقرب و کمال انسان مؤثر بوده و آسیب‌های اقتصادی می‌تواند معنویت را در انسان دچار آسیب نماید.

## ۵. تأثیر امنیت قضایی در ارتقا معنویت

امنیت قضایی عبارت است از تأمین حقوق فردی و اجتماعی، رسیدگی به موقع و صدور حکم عادلانه در مورد تظلمات و دادخواهی‌ها، حل و فصل صحیح دعاوی، احیای حقوق عامه و گسترش عدالت، اقدام مناسب و به موقع در تعقیب، کشف، مجازات و تعزیر مجرمین و اجرای حدود و مقررات جزایی. امنیت قضایی، حقوق اساسی هر کشوری است. «امنیت قضایی» کاربرد دوگانه‌ای

دارد، از یک سو به کارویژه‌ها و وظایف دولت در برابر «ملت» اشاره دارد که دستگاه حاکم باید شرایط ایجاد «امنیت قضایی» را به عنوان یکی از شئون کلی امنیت در جامعه فراهم سازد و شهروندان بتوانند از عدالت در قضاوت و رسیدگی قضایی برخوردار باشند و از سوی دیگر، شهروندان نسبت به اجرای اقدامات خارج از قانون امنیت داشته باشند (ماده ۷ قانون دادرسی کیفری). اگر امنیت قضایی در جامعه نباشد، تبعیض و بی عدالتی فراگیر می شود که خود ضد معنویت است، ضمن اینکه از بزرگ ترین تهدیدات حکومت ها (چه دینی و چه غیردینی) ظلم است. «در اسلام، ارزشی که به هیچ وجه و در هیچ شرایطی مورد مناقشه قرار نمی گیرد، عدالت است... در سایه عدالت، زندگی مردم می تواند با رفاه و توسعه مادی به سمت اهداف معنوی هم حرکت کند.» (بیانات امام خامنه ای، ۱۳۸۴) امنیت قضایی، تهدیدات معنوی مانند: سوءظن (ماده ۱۸ و بند پ ماده ۳۸ قانون مجازات اسلامی)، ظلم، و ... را کاهش می دهد. لذا از این طریق به افزایش معنویت کمک می کند. در این خصوص تبصره یک ماده ۱۴ قانون آئین دادرسی کیفری اشاره دارد: زیان معنوی عبارت از صدمات روحی یا هتک حیثیت و اعتبار شخصی، خانوادگی یا اجتماعی است. دادگاه می تواند علاوه بر صدور حکم به جبران خسارت مالی، به رفع زیان از طرق دیگر از قبیل الزام به عذرخواهی و درج در حکم در جراید و امثال آن حکم کند.

از طرف دیگر یکی از آسیب ها و عوامل تهدیدکننده امنیت، ستمگری و ستم پذیری است که بی شک شرایط برانگیخته از این عامل همواره امنیت را به مخاطره می افکند. اسلام برای تضمین امنیت پایدار، ریشه کن کردن ستمگری و ستم پذیری را شرط اساسی می شمارد و به ملت هائی امنیت را نوید می دهد که همه ابعاد ستم را از زندگی و روابط فیما بین خود و دیگران زدوده باشند: ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ﴾ (انعام/۸۲).

## ۶. تأثیر امنیت سیاسی در ارتقا معنویت

امنیت سیاسی، بحث ثبات سیاسی و سازمانی کشورها و سیستم حکومتی و همچنین آن ایدئولوژی که به آنها مشروعیت می دهد را در نظر می گیرد (صفوی، ۱۳۸۱: ۳۱). سیاست معانی گوناگونی دارد که بهترین آن عبارت است از «تدبیر» و به کار گرفتن آن در رهبری و هدایت امور است. (غلامی، ۱۳۸۹: ۱۷۶). امنیت سیاسی معنایش این است که تفکرات و معارف سیاسی در جامعه، معارف واضح و دور از نفاق و دوگونه اندیشی باشد و کسانی که متصدی بیان مسائل سیاسی برای مردم هستند، نسبت به مردم امانت به خرج دهند» (دهمرد، بررسی و تحلیل چالش های سیاسی - امنیتی مرزهای استان

سیستان و بلوچستان، ۱۳۹۰: ۷۶). با وجود امنیت سیاسی حکومت، دولت و نهادهای سیاسی از ثبات لازم برخوردار خواهند بود و افراد گروه‌های جامعه در کمال آرامش، در سرنوشت سیاسی خود مشارکت می‌کنند. در جامعه با امنیت سیاسی بیگانگان به جای مردم تصمیم نمی‌گیرند و مؤمنان می‌توانند سرنوشت خویش را تعیین کنند. لذا شریعت تکمیل‌کننده سیاست است و سیاست وقتی در مسیر تکامل معنوی قرار می‌گیرد که متصف به دین شود. ملاصدرا سیاست عاری از شریعت را چون جسدی می‌داند که روح در وی نباشد. در تمام تقسیم‌بندی‌هایی که ملاصدرا از علوم به دست داده است، علم شریعت را در تکمیل علم سیاست آورده است (لکزایی، فلسفه امنیت از دیدگاه امام خمینی، ۱۳۸۱). غایت سیاست، اطاعت از شریعت است و در این حالت است که آسایش، آرامش، فراوانی نعمت، دادگری و فضایل انسانی در اجتماع برقرار می‌شود و چنانچه این امور و روابط سیاسی با برنامه‌ریزی و هدایت صحیح در هماهنگی کامل با احتیاجات واقعی فرد و غایات حقیقی جامعه باشد، انسان را بیش از پیش به کمالات معنوی می‌رساند (فوزی و کریمی‌بیرانوند، مبانی حکمی پیوند دیانت، معنویت و سیاست، ۱۳۶۶).

در اسلام بنا نهادن حاکمیت سیاسی به سبب اجرای احکام الهی است. و این نظام مبتنی بر اجرای احکام الهی است که در تعمیق معنویت در افراد و جامعه نقش آفرینی می‌کند. رهبر معظم انقلاب می‌فرمایند: «فلسفه نظام جمهوری اسلامی این است که بتواند همچنان که اسلام از مسئولان، انسان‌ها و ملت‌ها خواسته است، در میان مردم هم عدالت هم اخلاق، هم معنویت و هم رفاه مادی را بوجود آورد.» (بیانات امام خامنه‌ای در اجتماع بزرگ مردم قزوین، ۱۳۸۲/۹/۲۵). در جای دیگر می‌فرمایند: «امام عملاً نشان داد که اسلام سیاسی همان اسلام معنوی است ... سیاست را از معنویت جدا کردن؛ یعنی اگر کسی می‌خواهد مسلمان باشد باید سر خود بگیرد و گوشه‌ای بنشیند و به اینکه دشمن چه می‌کند، متجاوز چه می‌کند، اشغالگر چه می‌کند، کاری نداشته باشد» (بیانات امام خامنه‌ای در مراسم امام خمینی، ۱۳۸۲/۳/۱۴). ایشان حکومت سیاسی امیرالمؤمنین (علیه السلام) را الگوی چنین حاکمیتی می‌دانند و می‌فرمایند: «سیاستی که در آن، دنیا و زندگی و معیشت مردم، در کنار عزت، اقتدار ملی، آبروی جهانی، فرهنگ متعالی، پیشرفت علمی، معنویت، فضیلت، دین و اخلاق تأمین شود» (بیانات امام خامنه‌ای در جمع زائران امام رضا (علیه السلام)، ۱۳۸۰/۱۲/۱۲). لذا تهدیداتی که متوجه این نظام سیاسی است، هدفش فاصله از معنویت و اخلاق است. حضور مردم در تحولات اجتماعی چه در حمایت از حاکمان اسلامی و چه در نقد آنها منوط به وجود امنیت سیاسی جامعه است. در این صورت؛ نفس حضور به شرط اخلاص موجب تعالی معنوی و ابقا ارزش‌ها و اصلاح انحرافات می‌گردد. یکی از

ارکان سیاست جامعه حاکمان و متولیان و مدیران آن است. سلامت و امنیتی که حاکمان سیاسی فراهم می‌کنند نیز در تعمیق معنویت جامعه تأثیر دارد. امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در این خصوص نیز می‌فرماید: «اگر مدیریت و رأس جامعه از صلاح و سلامت و عدل و تقوا و ورع و استقامت دور باشد، و لو در میان مردم صلاح هم وجود داشته باشد، آن صلاح بدنه مردم نمی‌تواند این جامعه را به سر منزل مطلوب هدایت کند.» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با کارگزاران نظام، ۱۳۶۹/۴/۲۰) در قرآن کریم (نحل/۳۶) به این امر اشاره شده است و مدیریت اسلامی به بندگی خداوند می‌انجامد: «وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ» (النور/۵۵)؛ «خدا به کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده‌اند، وعده داده است که حتماً آنان را در این سرزمین جانشین [خود] قرار دهد؛ همان‌گونه که کسانی را که پیش از آنان بودند جانشین [خود] قرار داد، و آن دینی را که برایشان پسندیده است به سودشان مستقر کند، و بیمشان را به ایمنی مبدل گرداند، [تا] مرا عبادت کنند و چیزی را با من شریک نگردانند، و هر کس پس از آن به کفر گراید؛ آنان اند که نافرمان‌اند». سیره پیامبر اکرم ﷺ نیز نشان‌دهنده این است که دین از سیاست جدا نیست؛ چراکه آن حضرت ضمن تشکیل حکومت، مسئولیت اجرایی و قضایی آن را نیز به عهده داشتند. اجرای قسط و عدل (مانده/۴۲) جهاد در راه خدا (توبه/۷۳) دعوت به توحید (نحل/۱۲۵) تأمین زندگی نیازمندان (توبه/۱۰۳) بیرون آوردن مردم از ظلمات و جهل شرک و تفرقه به نور ایمان (ابراهم/۱) و ... از جمله مأموریت‌های پیامبر اکرم ﷺ بود که در سایه تشکیل حکومتی در پرتو رفتار سیاسی ایشان محقق می‌گشت (مؤسسه فرهنگی هنری قدر ولایت، ۱۳۹۳) که خود این موارد و پیامدهای حاصل از آن موجب رشد معنوی در جامعه است.

## ۷. تأثیر امنیت فکری و علمی در ارتقا معنویت

یکی از مهمترین اهداف در تحول علوم اسلامی که امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) مطرح کردند، این است که از طریق علوم اسلامی، معنویت در جامعه گسترش می‌یابد. لذا است که در خصوص امنیت علمی بیان می‌کنند: «محتوا را باید اسلامی کرد. اگر می‌خواهیم حقیقتاً اسلامی شویم، باید در نحوه مدیریتمان تحول ایجاد کنیم» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار هیئت دولت، ۱۳۸۴/۶/۸). از سوی دیگر زمینه‌دستیابی و فراهم نمودن شرایط مناسب و محیط آرام و سهل الوصول برای تحقیق و مطالعه حق و حقیقت مسئله قابل توجهی است که خدای متعال به پیامبر ﷺ دستور ایجاد چنین فضای لازمی را

می فرماید، تا فرصت مقتضی چنین مهمی آسان باشد: «وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ» (توبه/۶). تفسیر نمونه آیه شریفه را چنین شرح می دهد: در نهایت آرامش با او رفتار کن و مجال اندیشه و تفکر را به آنها بده تا آزادانه به بررسی محتوای دعوت تو بپردازند، و اگر نور هدایت بر دل آنها تابید آن را بپذیرند، بعد اضافه می کند که او را پس از پایان مدت مطالعه به جایگاه امن و امانش برسان تا کسی در اثناء راه مزاحم او نگردد (ثم ابْلغْهُ مَأْمَنَهُ). پناهندگی، امنیت پناهندگان، زدودن نژاد پرستی و حساسیت غیر لازم نسبت به اتباع پناهنده و ایجاد شرایطی که بتوانند موضوعات دینی و مذهبی را مطالعه کنند، از مؤلفه های یک کشور امن است (احمدی، آثار امنیت در قرآن، ۱۳۹۷). لذا هم امنیت محتوایی علوم و هم امنیت فضای علمی در تعالی معنوی جامعه مؤثر است.

## ۸. تأثیر امنیت دینی و عقیدتی در ارتقا معنویت

تهدیدات عقیدتی و دینی، عواملی هستند که می توانند مستقیماً بر معنویت اثر بگذارند. لذا با تأمین امنیت دینی و عقیدتی، باورها در عمق جان ما تثبیت شده و در تعمیق معنویت اثر می گذارد. رهبر انقلاب در این خصوص می فرماید: «همین عقاید است که ما را به میدان می آورد و در میدان نگره می دارد. جامعه ما باید جامعه گناه نباشد... گناهایی که انسان انجام می دهد، این تخلف های گوناگون، این تخلف هایی که ناشی از شهوترانی و دنیا طلبی و طمع ورزیدن به مال دنیا و چسبیدن به مقام دنیا و بخل نسبت به دارائی های موجود در دست آدمی و نیز حسد و حرص و غضب است، به طور قطعی دو اثر در وجود انسان می گذارد: یک اثر، معنوی است که روح را از روحانیت می اندازد، از نورانیت خارج می کند، معنویت را در انسان ضعیف می کند و راه رحمت الهی را بر انسان می بندد. اثر دیگر این است که در صحنه مبارزات اجتماعی، آنجاییکه حرکت زندگی احتیاج به پشتکار و مقاومت و نشان دادن اقتدار اراده انسان دارد، این گناهان گریبان انسان را می گیرد» (بیانات امام خامنه ای در خطبه های نماز جمعه، ۱۳۷۵/۱۰/۲۸). لذا چنانچه تهدیدات دینی و توجه به مادیگری و غفلت در وجود ما رسوخ نماید، موجب کاهش معنویت می گردد. قرآن می فرماید: «إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ» (فصلت/۳۰). علامه طباطبایی در تفسیر آیه «وَأَذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُم مِّنْهَا» (آل عمران/۱۰۳): با بیان وضع ناامنی حاکم بر جامعه جاهلی پیش از اسلام، اشاره می کند: منظور از نعمت، مواهب

جمیلی است که خدای تعالی در سایه اسلام به آنان داده و حال و روز بعد از اسلام آن‌ها را نسبت به پیش از اسلام بهبود بخشید، در دوران جاهلیت امنیت و سلامتی و ثروت و صفای دل نسبت به یکدیگر و پاکی اعمال نداشتند و در سایه اسلام صاحب همه این‌ها شدند.» (طباطبایی، المیزان، ۱۳۶۷: ۳۷۶/۵).

## ۹. تأثیر امنیت جانی در ارتقا معنویت

وجود و حضور مومنان در یک جامعه، معنویت آفرین است. صلح امام حسن مجتبی‌علیه‌السلام که زمینه ساز حفظ شیعه و جلوگیری از خونریزی بود، مانع از دست رفتن گفتمان توحیدی گردید از این رو در روایتی از امام علی‌علیه‌السلام منقول است که پیامبر اعظم‌علیه‌السلام در عهده‌ی به من فرمود: «هرگز پیشنهاد صلح از طرف دشمن را که خشنودی خدا در آن است رد مکن که آسایش رزمندگان، و آرامش فکری تو، و امنیت کشور در صلح تأمین می‌گردد» (نوری، مستدرک الوسائل، ۱۴۰۸: ۴۵/۱۱، ح ۱۲۳۸۸). حضرت موسی‌علیه‌السلام نیز بیم آن داشت که به جرم کشتن قبطی کشته شود (شعراء، ۱۴ و قصص، ۳۳). این بیم موسی‌علیه‌السلام را ناگزیر از فرار کرد (شعراء، ۲۱). مادر موسی‌علیه‌السلام نیز که نسبت به جان فرزند خویش بیمناک بود برای رهایی از ناامنی جانی (به الهام الهی) موسی را در نیل رها کرد (قصص، ۷). اراده الهی در حفظ جان انبیاء و اولیاء برای انجام رسالت و مأموریت الهی خویش برای گسترش توحید و تلاش انبیاء برای حفظ جان مؤمنین در جهت ترویج خداگرایی گویای وابستگی امنیت به معنویت است. از طرف دیگر چنان که پیامبران الهی نسبت به جان خود و خویشان بیم داشتند دیگران نیز این ناامنی را داشتند و این ناامنی مانع از ترویج و اظهار ایمان می‌شد. برای نمونه گروه بسیاری از ترس شکنجه گران فرعون امنیت نداشتند و نمی‌توانستند به موسی ایمان آورند (یونس، ۸۱). این گونه تهدیدات در آیات قرآن و در اسلام به اندازه‌ای اهمیت دارد که فرد می‌تواند به خاطر آنها از انجام برخی تکالیف اجتناب کند (نساء، ۳).

## ۱۱. تأثیر امنیت راه‌ها در ارتقا معنویت

در اسلام اماکنی همچون مکه، مزار ائمه اطهار‌علیهم‌السلام و مساجد هستند که حضور در آنها در معنویت‌افزایی مسلمانان مؤثر است. اگر راه‌هایی که به این مکان‌ها ختم می‌شود از امنیت برخوردار نباشد به صورت طبیعی میزان حضور مؤمنین کاهش یافته و از درک فیوضات معنوی آنها محروم می‌گردند و ترویج معارف و معنویاتی که از آنجا منتشر می‌شود تحدید می‌گردد.

قرآن کریم (اعراف، ۸۶) می‌فرماید: «بر سر هر راه نشینید که مردم را بترسانید، و کسی را که به خدا ایمان آورده از راه خدا باز دارید و راه خدا را منحرف خواسته باشید». همچنین قرآن کریم با دستور «سَبِّحُوا فِي الْأَرْضِ» (انعام، ۱۱؛ روم، ۴۱ و ۴۲؛ نحل، ۶۹؛ آل عمران، ۱۳۷؛ نحل، ۳۶)؛ هدف از این سیر را عبرت‌گیری و افزایش بصیرت و معرفت می‌داند.

ضمناً امنیت پناهندگان، زدودن نژاد پرستی و حساسیت غیرلازم نسبت به اتباع پناهنده و ایجاد شرایطی که بتوانند موضوعات دینی و مذهبی را مطالعه کنند، از مؤلفه‌های یک کشور امن است و یکی از تدابیر لازم امنیتی که مشترک بین آثار مختلف امنیت است امنیت راه‌ها است. حضرت امیرالمؤمنین (علیه السلام) می‌فرماید: لَا بُدَّ لِلنَّاسِ مِنْ أَمِيرٍ يَرِّأَوْ فَاخِرٍ... وَيُقَاتِلُ بِهِ الْعَدُوَّ وَتَأْمِنُ السَّبِيلُ (شریف رضی، نهج البلاغه، ۱۳۸۷: خ ۴۰، بند ۱؛ احمدی، آثار امنیت در قرآن، ۱۳۹۷).

## ۱۲. تأثیر امنیت زمانی در ارتقا معنویت

مسئله ماه‌های حرام بسیار با سابقه است و حداقل از زمان حضرت ابراهیم (علیه السلام) بوده است. ماه‌های حرام در اسلام چهار ماه است: رجب، محرم، ذی‌قعدة و ذی‌حجه (توبه/۳۶). جنگیدن در این ماه‌ها حرام شمرده شده و بر امنیت این زمان‌ها تأکید شده است. تأکید قرآن بر امنیت ماه‌های حرام، می‌تواند زمینه‌ای برای نهادینه شدن فرهنگ دینی و تعمیق معنویت در جامعه اسلامی باشد. دقت در این ماه‌ها مشخص می‌کند که اعمال عبادی ویژه و خاصی مانند مناسک حج در آن‌ها وارد شده است که تأثیر بسیار زیادی در معنویت‌افزایی مومنان دارد. توجه قرآن به امنیت در این گستره وسیع از آیات و نیز درخواست امنیت از سوی حضرت ابراهیم (بقره/۱۲۶؛ ابراهیم/۳۵) نشان از تأکید بر حرمت جنگ در ماه‌های حرام در اسلام دارد که می‌تواند زمینه‌ای برای نهادینه شدن فرهنگ توحیدی و رشد معنوی در جامعه اسلامی باشد.

## ۱۳. تأثیر امنیت مکانی در ارتقا معنویت

در اسلام مکان‌های مقدسی هستند که حضور در آن یا انجام مناسکی در آنجا موجب رشد و کمال و تقرب بیشتر به درگاه الهی می‌شود. لذا طبعاً ایجاد امنیت در آن مکان‌ها موجب گسترش حضور و انجام کیفی‌تر مناسک می‌شود. بنا به آیه «وَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِنًا وَ اجْنُبْنِي وَ بَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ» (ابراهیم/۳۵)؛ حضرت ابراهیم هنگام بنا نهادن کعبه، به این نیاز فطری توجه کرد و از خداوند خواست آن سرزمین را از نعمت «امنیت» برخوردار سازد. خداوند نیز، بنا به آیه «وَ إِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَ آمِنًا وَ اتَّخَذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى» (بقره/۱۲۵)؛ آن‌جا را خانه امنی برای مردم قرار داد. این ویژگی چنان عزیز است که موجب منت پروردگار بر آدمیان بوده و او را شایسته سپاس‌بندگی می‌کند (قریش/۳-۴)؛ و با اجابت دعای حضرت ابراهیم (علیه السلام)، خداوند هم امنیت تکوینی به مکه داد؛ -زیرا علی‌رغم تهدیدات و حوادثی که در طول تاریخ برای آن وجود داشت، از بین نرفته- و هم امنیت تشریعی عطا کرد؛ زیرا به فرمان الهی همه انسان‌ها و حتی جانوران در این سرزمین در امن و

امان هستند. همچنانکه در سوره تین مکه مکرمه و شهر کعبه به «بلد امین» تشبیه شده است (طباطبایی، المیزان، ۱۳۶۷: ۲۰/ ۵۴۰). یکی از آثار مهم امنیت، امکان سکونت و آسودگی در معیشت است که خود موجب ارتقا معنویت است. سوره مبارکه قریش بیان روشنی است از تأمین فضای امن معاش و ایجاد الفت آدمی نسبت به زیستگاه خویش و همچنین وسیله بودن امنیت مکان برای اثر مهم و غایی یعنی توجه به معاد و پرستش آفریدگار یکتا. علامه طباطبایی بیان می‌دارد: آیه شریفه «الَّذِي أَعْطَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَ أَمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ» اشاره به دو نعمت تأمین معاش قریش و امنیت آنان است، پس باید ربی را پرستند که این چنین به بهترین وجه امورشان را تدبیر نمود و او همان رب بیت است» (طباطبایی، المیزان، ۱۳۶۷: ۲۰/ ۶۳۱). در روایات نیز امکان سکونت از نتایج و آثار برجسته امنیت شمرده شده است تا آنجا که وجود زندگی با امنیت از مصادیق تمام و کمال نعم شمرده شده و عدم تأمین آن به بی‌ارزشی و بی‌خیری تعبیر شده است (احمدی، آثار امنیت در قرآن، ۱۳۹۷).

#### ۱۴. تأثیر امنیت فرهنگی در ارتقا معنویت

امنیت فرهنگی، عبارت است از احساس آرامش و فقدان هر گونه تهدید و تعرض نسبت به باورها، اعتقادات، آداب، سنن و زبان و نیز انجام آزادانه عبادات، مناسک و موازین مذهبی افراد و اشخاص. هیچ جامعه‌ای بدون داشتن امنیت فکری و فرهنگی و یا آرامش ذهنی و روانی، به امنیت سیاسی، اجتماعی و معنوی پایدار نمی‌رسد؛ زیرا رفتار و حرکات فیزیکی انسان تا حدود زیادی برخاسته از باورها، اعتقادات و اندیشه‌های درونی اوست. رفتار و اعمال انسان، در حقیقت نمود عینی و خارجی اندیشه‌ها و موج‌های ذهنی است که در بیرون به شکل‌های مختلف ظاهر می‌شوند. بر این اساس، ارتقای فرهنگی، موجب می‌شود تا امنیت اجتماعی افزایش پیدا کند و با افزایش امنیت اجتماعی، موجبات امنیت اقتصادی و سیاسی نیز فراهم می‌شود (غلامی، ۱۳۸۹: ۱۷۴) و همچنانکه در گذشته اشاره شد، این دو امنیت موجب رشد معنوی هستند.

از سوی دیگر وقتی که یک ملت توانایی حفظ الگوهای اجتماعی و سنتی مانند زبان، مذهب، آداب و رسوم، نوع پوشش و ... خود را داشته باشد دارای امنیت اجتماعی و فرهنگی است و چنانچه ریشه‌های فرهنگی و اعتقادی خودشان را از دست بدهند، به تدریج از اصل و اساس خود دور می‌شوند و زمینه نابودی اجتماعی و فرهنگی خود را فراهم می‌کنند. برخی از آیات، خوف نسبت به ناهنجاری‌های اجتماعی (ناامنی فرهنگی) را بیان می‌کند که موضوع طلاق (نساء/۳۵) و عدالت بین همسران (نساء/۳) از آن جمله است (بهرامی، قرآن و مسئله امنیت، ۱۳۸۲).



گزارش قرآن از جوامع پیشین و تبیین و تحلیل رشد و توسعه تمدنی و اقتصادی آنان، به خوبی نشان می‌دهد که تا چه اندازه نعمت امنیت فرهنگی مهم بوده است (سبأ/ ۱۵ و ۱۸). لذا در سایه‌سار آن که مهم‌ترین سرمایه اجتماعی هر جامعه‌ای است، شکوفایی تمدنی و آسایش و رشد مادی و معنوی تأمین می‌شود.

## ۱۵. یافته‌های تحقیق

امنیت دو جنبه دارد:

- ۱- جنبه ایجابی: یعنی وجود امنیت و تاثیری که امنیت در معنویت افراد و جامعه دارد.
  - ۲- جنبه سلبی: یعنی فقدان امنیت (وجود تهدید) و تاثیری که در معنویت افراد و جامعه دارد.
- خدای متعال، نعمت «امنیت» را بر عبادت مقدم داشته و فرموده است: ﴿لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُؤُسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ﴾ (فتح/ ۲۷)؛ و نیز در آیه ۵۵ سوره نور فرموده: ﴿لِيَبَدِّلَهُمْ مِنْ بُعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا﴾ و همچنین در سوره مبارکه بقره آیه ۲۳۹ می‌فرماید: ﴿فَإِذَا أَمِنتُمْ، فَأَذْكُرُوا اللَّهَ﴾؛ «پس هنگامی که امنیت خود را بازیافتید، خدا را یاد کنید».

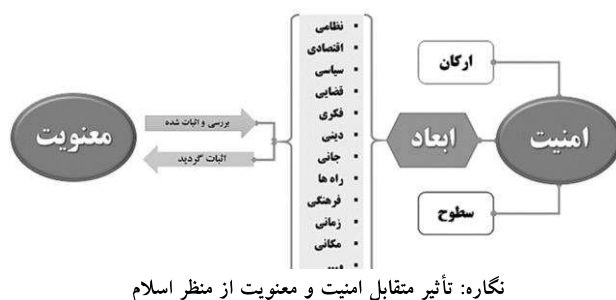
بنابراین اولاً «امنیت، برای آزادی گناه و عیاشی نیست؛ بلکه امنیت باید مقدمه عبادت باشد» (قرائتی، تفسیر نور، ۱۳۸۳: ۴/ ۴۱۹)؛ ثانیاً لازمه تحقق فلسفه خلقت یعنی پرستش و بندگی خدای سبحان، فراهم شدن بستر امنیت و آرامش است. امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در نیز در این خصوص می‌فرماید: «اسلام دنیا را وسیله‌ای در دست انسان برای رسیدن به کمال می‌داند. از نظر اسلام دنیا مزرعه آخرت است. دنیا چیست؟ در این نگاه و با این تعبیر، دنیا عبارت است از انسان و جهان. زندگی انسان‌ها، تلاش انسان‌ها، خرد و دانایی انسان‌ها، حقوق انسان‌ها، وظایف و تکالیف انسان‌ها، صحنه سیاست انسان‌ها، اقتصاد جوامع انسانی، صحنه تربیت، صحنه عدالت، این‌ها همه میدان‌های زندگی است. ... انسان در این صحنه عظیم باید بتواند احساس امنیت و آرامش کند و میدان را به سوی تعالی و تکامل معنوی باز نماید. دنیا به این معنا، از دین قابل تفکیک نیست. سیاست و اقتصاد و حکومت و حقوق و اخلاق و روابط فردی و اجتماعی به این معنی از دین قابل تفکیک نیست» (بیانات امام خامنه‌ای در مراسم سالگرد امام، ۸۴/۳/۱۴).

با توجه به بررسی انجام شده هر قدر ابعاد امنیت در سطوح مختلف تأمین باشد، معنویت نیز افزایش می‌یابد و هر قدر امنیت در ابعاد مختلف مورد تهدید قرار گیرد، میزان معنویت هم کاهش می‌یابد. ضمناً در سطوح مختلف نیز با توجه به تهدیداتی که مطرح می‌شود، وظایفی نیز باید مد نظر

قرار گیرد. لذا در سطح اجتماعی وظیفه جامعه مومنان، تشکیل نظام اسلامی و استقرار حاکمیت اسلام در جامعه (تمدن سازی) بوده و مدیران و نهادها نیز موظف به تأمین امنیت در تمام ابعاد آن برای حصول به حیات طیبه و هدایت معنوی جامعه است و کوتاهی در این زمینه موجب مواخذه الهی خواهد بود (بیانات امام خامنه‌ای در اجتماع زائران مرقد امام، ۱۳۸۰/۳/۱۴).

## نتیجه

هدف اصلی این پژوهش، بررسی رابطه دوسویه بین ابعاد امنیت و معنویت بوده است و محقق به این نکته راه یافته که با توجه مستندات مطالعه شده قرآنی، تفسیری و روایی، ابعادی از امنیت شامل: نظامی، اقتصادی، سیاسی، قضایی، فکری، دینی، جانی، راه‌ها، فرهنگی، زمانی، مکانی و... همچنین معنویت مؤثر است. لذا فرضیه پژوهش اثبات می‌شود. شکل زیر مبین این نکته است. همچنین پیشنهاد می‌شود: پژوهشگران، به تأثیر عوامل و ابعاد دیگر امنیت، همچون امنیت عریضی و زیست محیطی و... بر ارتقا معنویت بپردازند.





## منابع

۱. قرآن کریم، ترجمه: محمدعلی رضایی اصفهانی و گروهی از اساتید، انتشارات المصطفی، قم: ۱۳۸۸ ش.
۲. ابن منظور، محمد بن مکرّم، لسان العرب، دار الفكر للطباعة و النشر و التوزيع دار صادر، بیروت: ۱۴۱۴ ق.
۳. احمدی، احمد، آثار امنیت در قرآن، ۱۳۹۷، بازیابی شده در تاریخ ۲۱ بهمن ۹۷ از:  
<http://old.rcb.ir/۳۴۱۹.aspx>
۴. اخوان کاظمی، بهرام، «امنیت و ابعاد آن در قرآن»، فصلنامه دانشکده الهیات و معارف مشهد، شماره ۱۱: ۷۵ تا ۳۹، ۱۳۸۶.
۵. بهداروند، مهدی، «امنیت از دیدگاه امام علی (علیه السلام)»، مجله دانش انتظامی، شماره ۸، ۱۳۸۰.
۶. بهرامی، محمد، «قرآن و مسئله امنیت»، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، پژوهش‌های قرآنی، شماره ۳۵، ۱۳۸۲.
۷. جهان‌بزرگی، احمد، امنیت در نظام سیاسی اسلام، اصول و مؤلفه‌ها، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، تهران: ۱۳۸۸.
۸. خاکپور حسین؛ اجنگان، پریسا؛ لطفی مهری، مریم، «نقش انفاق در سلامت معنوی از دیدگاه قرآن و روایات»، فصلنامه تاریخ پزشکی، سال هشتم، شماره بیست و نهم، ۱۳۹۵.
۹. خامنه‌ای، سیدعلی، نرم افزار حدیث ولایت.
۱۰. درویشی، فرهاد، «ابعاد امنیت در اندیشه و آراء امام خمینی (علیه السلام)»، فصلنامه راهبردی، سال سیزدهم، شماره ۳، ۱۳۸۹.
۱۱. دری نجف‌آبادی، قربانعلی، «نگاهی به امنیت از منظر امیر مومنان (علیه السلام)»، فصلنامه حکومت اسلامی، سال پنجم، شماره ۱۸، ۱۳۷۹.
۱۲. دهمرده، معصومه، بررسی و تحلیل چالش‌های سیاسی - امنیتی مرزهای استان سیستان و بلوچستان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد، ۱۳۹۰.
۱۳. روحانی، محمود، المعجم الاحصایی لالفاظ القرآن الکریم، (فرهنگ آماری کلمات قرآن کریم)، المجلد الاول، آستان قدس رضوی، مشهد: ۱۳۶۸.
۱۴. زمخشری، أبی القاسم محمود بن عمر، ربیع الابرار، تحقیق: سلیم النعیمی، وزارة الأوقاف العراقية، ۱۹۷۶ م.
۱۵. سقایی بی‌ریا، «نقش معنویت در زندگی و میدان رزم»، مجله حصون شماره ۱۶، ۱۳۸۷.
۱۶. شریف رضی، محمد بن حسین، نهج البلاغه، ترجمه: محمد دشتی، پیام مقدس، قم: ۱۳۸۷.

۱۷. شیهان، مایکل، امنیت بین الملل، ترجمه: سیدجلال دهقانی فیروزآبادی، پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران: ۱۳۸۸.
۱۸. صدرالدین شیرازی، محمد بن ابراهیم، ترجمه و تفسیر الشواهد الربوبیه، ترجمه: جواد مصلح، سروش، تهران: ۱۳۶۶.
۱۹. طباطبایی، محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ترجمه: سیدمحمدباقر موسوی همدانی، اسلامی، جامعه مدرسین قم، قم: ۱۳۶۷.
۲۰. عمید زنجانی، عباسعلی، فقه سیاسی، امیر کبیر، تهران: ۱۴۲۱ ق.
۲۱. فوزی، یحیی؛ کریمی پیرانوند، مسعود، مبانی حکمی پیوند دیانت، معنویت و سیاست، انتشارات حکمت معاصر، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران: سال هفتم، شماره چهارم، ۱۳۹۵.
۲۲. قرشی، سیدعلی اکبر، قاموس قرآن، دارالکتب الاسلامیه، تهران: چاپ هشتم، ۱۳۷۸.
۲۳. کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، الکافی، مصحح: علی اکبر غفاری و محمد آخوندی، دارالکتب الاسلامیه، تهران: چاپ چهارم، ۱۴۰۷ ق.
۲۴. لکزایی، نجف، فلسفه امنیت از دیدگاه امام خمینی (ره)، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره ۳، ۱۳۸۹.
۲۵. محمدی شهری، محمد، میزان الحکمه، مؤسسه دارالحديث، قم: ۱۳۸۹.
۲۶. محمدی شاهروری، محمود، علل ایجابی و سلبی امنیت پایدار در اسلام، مقاله منتشر نشده، بی تا.
۲۷. معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، انتشارات امیرکبیر، تهران: ۱۳۶۳.
۲۸. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، دارالکتب اسلامیه، تهران: ۱۳۷۴.
۲۹. موسسه فرهنگی هنری قدر ولایت، چگونه رفتار کنیم، قدر ولایت، تهران: ۱۳۹۳.
۳۰. نوروزی، محمدتقی، فرهنگ دفاعی - امنیتی، انتشارات سنا، مرکز مطالعات و پژوهش های مدیریت، تهران: ۱۳۸۵.
۳۱. نوری، حسین بن محمدتقی، مستدرک الوسائل، موسسه آل البيت (ع)، قم: ۱۴۰۸ ق.
۳۲. وطن دوست، رضا، «نگاهی به امنیت در آموزه های اسلامی»، مجله تخصصی الهیات و حقوق، شماره ۲۵، ۱۳۸۶.

۳۳. Hill, Peter C. & Kenneth I. Pargament, Advances in the Conceptualization and Measurement of Religion and Spirituality: Implications for Physical and Mental Health Research, American Psychologist, ۲۰۰۳, ۵۸(۱), P. ۶۴-۷۴
۳۴. Administration", Public Administration Review, January-February, P. ۱۰۳-۱۱۴.

## References

۱. The Holy Quran, Translated by Muhammad Ali Rezaei Isfahani and A Group of Professors, Al-Mustafa Publications, Qom: ۲۰۰۹.
۲. 'Amid Zanjani, Abbas Ali, Political Jurisprudence, Amir Kabir, Tehran: ۱۴۲۱ AH.
۳. "Administration", Public Administration Review, January-February, P. ۱۰۳-۱۱۴.
۴. Ahmadi, Ahmad, The Works of Security in the Quran, ۲۰۱۷, Visited on ۱۰<sup>th</sup> February ۲۰۱۹ from: <http://old.rcb.ir/۳۴۱۹.aspx>
۵. Akhwan Kazimi, Bahram, "Security and Its Dimensions in the Quran", Mashhad Faculty of Theology and Education Quarterly, No. ۷۵: ۱۱ to ۳۹, ۲۰۰۷.
۶. Bahrami, Muhammad, "Quran and the Issue of Security", Humanities and Cultural Studies Research Institute, Quranic Researches, No. ۳۵, ۲۰۰۳.
۷. Behdarvand, Mehdi, "Security from the Perspective of Imam Ali (A.S)", Administrative Science Journal, Number ۸, ۲۰۰۱.
۸. Dari Najafabadi, Qurban Ali, "Looking at Security from the Perspective of Amir Muminan (AS)", Islamic Government Quarterly, Year ۵, Number ۱۸, ۲۰۰۰.
۹. Darvishi, Farhad, "Dimensions of Security in the Thought and Opinions of Imam Khomeini", Strategic Quarterly, Year ۱۳, Number ۳, ۲۰۱۰.
۱۰. Dehmardeh, Masoumeh, Investigation and Analysis of the Political-security Challenges of the Borders of Sistan and Baluchistan Province, Master's Thesis of Islamic Azad University, Mashhad Campus, ۲۰۱۱.
۱۱. Fawzi, Yahya; Karimi Biranvand, Massoud, The Fundamentals of the Law of Religiosity, Spirituality and Politics, Hekmat Mu'asir Publications, Research Institute of Humanities and Cultural Studies, Tehran: ۷<sup>th</sup> Year, ۴<sup>th</sup> Issue, ۲۰۱۶.
۱۲. Hill, Peter C. & Kenneth I. Pargament, Advances in the Conceptualization and Measurement of Religion and Spirituality: Implications for Physical and Mental Health Research, American Psychologist, ۲۰۰۳, ۵۸(۱), P. ۶۴-۷۴

١٣. Ibn Manzoor, Muhammad bin Mukarrm, Lisan al-Arab (The Language of the Arabs), Dar al-Fikr for Printing and Distribution and Dar Sadir, Beirut: ١٤١٤ AH.
١٤. Jahanbozurgi, Ahmad, Security in the Islamic Political system, Principles and Components, Research Institute of Islamic Culture and Thought, Tehran: ٢٠٠٩.
١٥. Khakpour Hossein; Ajangan, Parisa; Lutfi Mehrouieh, Maryam, "The Role of Charity in Spiritual Health from the Perspective of the Quran and Hadiths", Medical History Quarterly, Year ٨, Number ٢٩, ٢٠١٦.
١٦. Khamenei, Seyyed Ali, Hadith Velayat Software.
١٧. Kulayni, Muhammad bin Ya'qub bin Ishaq, al-Kafi, Edited by Ali Akbar Ghaffari and Muhammad Akhundi, Dar al-Kutub al-Islamiyyah, Tehran: ٤<sup>th</sup> Edition, ١٤٠٧ AH.
١٨. Lakzaei, Najaf, Philosophy of Security from the Perspective of Imam Khomeini, Strategic Studies Quarterly, No. ٣, ٢٠١٠.
١٩. Makarem Shirazi, Nasir, Tafsir Nemounh (The Ideal Exegesis), Dar Kutu Islamiyyah, Tehran: ١٩٩٥.
٢٠. Moin, Muhammad, Moin 's Persian Dictionary, Amir Kabir Publications, Tehran: ١٩٨٤.
٢١. Muhammadi Reyshahri, Muhammad, Mizan al-Hikmah (The Scale of Wisdom), Dar al-Hadith Institute, Qom: ٢٠١٠.
٢٢. Muhammadi Shahravi, Mahmoud, Positive and Negative Causes of Sustainable Security in Islam, Unpublished Article, n.d.
٢٣. Nouri, Hossein bin Muhammad Taqi, Mustardak al-Wasail, Alul-Bayt Institute, Qom: ١٤٠٨ AH.
٢٤. Nowrozi, Muhammad Taqi, Defense-Security Dictionary, Sina Publications, Management Studies and Research Center, Tehran: ٢٠٠٦.
٢٥. Qadr Wilayat Cultural and Art Institute, How to Behave, Qadr Wilayat, Tehran: ٢٠١٤.
٢٦. Qurayhi, Seyyed Ali Akbar, Quran Dictionary, Dar al-Kutub al-Islamiyyah, Tehran: ٨<sup>th</sup> Edition, ١٩٩٩.